

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária - Dr. Varga
Norbert

Magyar alkotmánytörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Dr. Varga Norbert
egyetemi docens

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

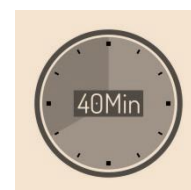
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Az olvasólecke elsajátítását segíti a hozzátartozó videólecke.
5. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
6. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
7. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A dualizmus kori Magyarország államszervezete I. (A kiegyezés előzményei)

I. Általános bevezetés, jogforrások:

Az osztrák magyar 1867. évi kiegyezés megértéséhez szükséges, hogy foglalkozzunk annak előzményeivel, a nemzetközi viszonyokkal és hazai előtörténetével. Ausztria bel- és külpolitikája hatással volt a magyar bel- és külpolitika alakulására, az osztrák magyar kiegyezés létrejöttére.

II. Nemzetközi kitekintés:

A krími háború (1853-1856)

A keleti kérdés rendezése kapcsán lángoltak fel az európai nagyhatalmak közötti ellentétek újra. I. Miklós cár 1852-ben a kücsük-kajnardzsi szerződés (az 1768 és 1774 között zajló orosz – török háborút lezáró békeszerződés) érvényesítése érdekében lépett fel, ami mögött a tényleges indokok Konstantinápoly és a dunai román fejedelemségek (Moldova és Havasalföld elnevezése 1877-ig, ezt követően Románia) megszerzése volt a cél. A diplomáciai tárgyalások sikertelenségét követően 1853-ban a cári csapatok bevonultak a dunai fejedelemségek területére. Mint minden háború ez is kereskedelmi érdekeket sértett, amelynek következtében az angolok és a franciák csapatokat vontak össze Várnánál, amelyhez csatlakozott kis Piemont is. Ausztria cserbenhagyta a cári csapatokat, amelynek következtében 1854-ben a cári sereg kivonult a fejedelemségek területéről. A koalíció ezt követően a krími félszigeten lévő Szevasztopol ostromára indult. A döntő ütközet 1855-ben zajlott, amelyet követően a cár hajlandó volt békét kötni. A békekötés során Ausztria közvetített a felek között. Bécs a poroszok támogatásával követelte a Fekete-tenger semlegességét és a Duna torkolatának

A háború pillanata: életkép a Krímből

Forrás: (Múlt-kor/MTI-Panoráma)

orosz befolyás alóli mentességét. A békekongresszust végül Párizsban tartották meg 1856-ban. Ausztria a kialakult politikai helyzetben meggyengült, külpolitikailag elszigetelődött. Az oroszokat cserbenhagyta, a poroszok mellett állt ki a német egység kérdésében. Sőt a győztes koalícióban résztvevő Szárd Királyság (Piemont) előnyös helyzetbe kerülésével Ausztria olaszországi külpolitikája is veszélybe került. Az osztrák császár nem akart egyezkedni az orosz cárral, hiszen figyelembe kellett venni a nyugati hatalmak politikai érdekeit is.

Az olasz háború (1859)

A Szárd Királyság célja az olasz egység megteremtése volt, amely a franciáktól kért és kapott segítséget. Cavour szárd miniszterelnök 1858-ban egy titkos szerződésben felajánlotta III. Napóleonnak Nizzát és Savoyát, ha ennek fejében támogatja Lombardia és Velence tartományainak megszerzését. Az osztrákok és az olaszok között csatára 1859-ben került sor Magentánál (június 4-én), ahol az osztrákok vereséget szenvedtek és elfoglalták Milánót. Az osztrák csapatok ezt követően vereséget szenvedtek Solferinonál (június 24-én). III. Napóleonnak célja Nizza és Savoya megszerzése volt, Velence elfoglalásáról már lemondott. A fegyverszünet megkötésére július 11-én került sor Villafrancában.

A porosz háború

Ausztria a krími háborút követően elvesztette a cár támogatását és délről pedig a területi veszteség mellett az olaszok is ellene fordultak, sőt a franciák is, amelynek következtében Ausztria külpolitikailag teljesen legyengült. Ez azt eredményezte, hogy Ausztria megszűnt európai nagyhatalom lenni, amelyet tovább súlyosbított a belpolitikai válság. Varsóban 1860. október 22-én tartották meg az osztrák, az orosz és a porosz uralkodók és kormányfők találkozóját, ahol elleneztek a katonai válaszcsepást a solferinói vereségért. Ausztria nem indított háborút az olaszok ellen. Az olasz egység létrehozásának lehetősége előtérbe

A königgrätzi ütközet. Georg Bleibtreu festménye

kerülhetett. A magyarokkal is elindultak a kiegyezési tárgyalások. Mindezen körülmények arra sarkallták Ausztriát, hogy 1866-ban a poroszokkal leszámoljon és külpolitikailag helyzetét stabilizálja.

A háború közvetlen előzménye a dán nemzetiségi kérdés volt a Schleswig-Holstein német

hercegség kapcsán. A porosz és osztrák csapatok győznek és az 1864. évi bécsi béke értelmében Schleswig Poroszországhoz, míg Holstein

Ausztriához került. A porosz csapatok erőfölénye már ekkor megmutatkozott. A poroszok elérték Franciaország semlegességét és az orosz cár elvi támogatását, továbbá szövetségre léptek az új olasz királysággal. Az olasz támadást az osztrákok visszaverték, a porosz csapatok 1866-ban Schleswigből kiindulva kiszorították az osztrákokat Holsteinből. A poroszok ezt követően Königrätznél döntő csapást mértek 1866. június 3-án az osztrák csapatokra. Bismarck békekötési javaslatát követően 1866. augusztus 23-án Prágában Ausztria elismerte az Észak-Német Szövetséget, lemondott Schleswig-Holsteinről.

A vesztes háborúk következtében Ausztria pénzügyi helyzetbe is jelentősen negatív irányba mozdult el, hiszen a háborúk növelték az államadósságot. Az osztrák belpolitikai helyzet is megváltozott, hiszen az Októberi Diploma kiadásával nem állították vissza teljes mértékben az 1848. előtti „történeti alkotmányt”, ami csak fokozta hazánkban az elégedetlenséget. A bécsi udvar a Februári Pátens kiadásával némi konszolidációt akart elérni. A magyarok azonban az alkotmány nélküli abszolutisztikus kormányzásra való törekvést látták megvalósulni. Ezt követően a Schmerling Antal nevéhez köthető provizórium időszakában tovább folytatódott az abszolutisztikus irányítás, ami szintén ellenzést váltott ki a magyarok részéről, amelynek hangot is adtak az 1861-ben összehívott országgyűlésen.

III. A kiegyezési tárgyalások

Az olasz vereséget követően 1859-ben a nemzetközi és belpolitikai viszonyok alakulása elősegítette a kiegyezési folyamatok elindulását. Erre utalnak az Októberi Diploma által bevezetett államszervezeti változások, valamint az 1861. évi Országbírói Értekezlet és az országgyűlés összehívása is.

Az Országbírói Értekezleten Deák Ferenc az osztrák jogszabályok egy részének további hatályban tartását kívánta, amivel az osztrákok és az országgyűlésen kiadott felirataival a magyar nemesek támogatását is megszerezte. Deák az 1848. évi alapokon nyugvó független magyar államszervezet kialakítását tekintette kiindulási alapnak. A Habsburg-ház törvényes elismerését is támogatta, amelyet a Pragmatica Sanctio rendelkezéseivel indokolt. Helyeselte gr. Apponyi György elképzeléseit a kiegyezés kapcsán, de azt még 1863-ban korainak tartotta. A közvéleményt is megnyerte az 1865-ben kiadott könyvével, amelynek címe Adalékok a magyar közjoghoz, amelyben jogász érveléssel bizonyítja Magyarország jogát az önállóságra és az udvar felé pedig a közös ügyek rendszerét.

„Egy közjogi munka jelent meg 1863. évben Bécsben Braunmüller udvari könyvárusnál, melynek címe: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Zur Lösung der Verfassungsfrage dargestellt von Wenzel Lustkandl Doctor der Rechte.” A munka 498 sűrűn nyomtatott lapra terjed.

Nagy érdekltséggel vettük e könyvet kezünkbe, mert azt hittük a sokféle színezetű politikai röpiratok s programok után, melyek a törvényről s közjogról csak töredékesen szólnak, végre oly munkára akadunk, melynek szerzője nem valamely mereven felállított politikai nézet mellett akar védiratot írni, s nem törekszik a közjogot ama politikai nézethez idomítani, hanem előadja a magyar és osztrák közjogot, úgy a mint történelmileg a törvényekben s törvényes gyakorlatban kifejtett, előadja részletesen és rendszeresen, a tudomány szigorú hűségével s részrehajlatlanságával.

Azonban csalódtunk. Lustkandl úr nem magyar-osztrák közjogot, sőt általában nem is közjogot írt, hanem a magyar és osztrák közjog némely pontjainak töredékes fejtegetésével akar egy politikai nézetet s irányt támogatni, s a törvényeket és történelmet a szerint idézi, magyaráztatja és idomítja, a mint ama politikai nézetnek és iránynak érdeke kívánja. Egy szóval: munkája nem rendszeres tudományos dolgozat, hanem nagy terjedelme mellett is csak politikai röpirat, az efféle röpiratok szokott pongyolaságával s gyakori részrehajlásával. Czimlapjára ezt írta: „Zur Lösung der Verfassungsfrage”: de a megoldást nem a különböző nézetek és érdekek kiegyenlítésével akarja elérni, hanem egyszerűen az által, hogy mindazt, a mi saját nézeteivel ellenkezik, megsemmisíteni s elvitatni törekszik; az oly nemzeti jogokat, melyek az ő elméletével össze nem férnek, merőben tagadja vagy legalább tetemesen devalválja; idéz a hol idézetre van szüksége, s ha az idézett törvény szövegéből legmerészebb okoskodással sem képes kihozni azt az értelmet, melyre szüksége volna, úgy segít magán, hogy magyaráztatás közben egyikét szót másként alakít, mint az eredeti szövegben áll; egy-két szót belegondol a törvénybe, a mi ott elő nem fordul, s végre maga is elhiszi, hogy diadalmasan bebizonyította állítását.

Nem szándékunk Lustkandl úr munkáját pontról pontra czáfolgatni; messze túlhaladná ez a Szemle határait. Nem ereszkedünk politikai vitatásokba a teendők fölött: az ily vitatások inkább a napi lapok köréhez tartoznak. Csak azokra szorítkozunk, a miket Lustkandl úr, a történelemre és törvényekre hivatkozva a közjog terén, mint megtörténtekeket vagy jogilag fenállókat hoz fel, s ezek közül is csak a fontosabbakra teendünk megjegyzéseket, azokra tudniillik, melyek egész elméletének alapul szolgálnak.

Ki a jövődőről s a politikai téren teendőkről szól, ki arról értekezik, minő törvényeket kell alkotni vagy a már létezőket miként kell módosítani, – az vélekedhetik saját felfogása szerint sokféleféken; változtathatja s időnként a körülményekhez alkalmazhatja nézeteit: de a ki a múltról szól s azt adja elő, a mi megtörtént, ki valamely létező törvényt idéz, annak se a törvény szövegét, se a történt dolgokat nem lehet saját nézetéhez idomítani, hanem úgy kell azokat előadni, mint valósággal állanak. S ha e részben tévedés történik, a tudomány érdekében fekszik, a tévedést kimutatni s arra megjegyzést tenni.

Ismételjük tehát, hogy mi Lustkandl úr politikai irányát mellőzve, csak azon állításairól szöllandunk, melyeket a történelem és közjog köréből hozott fel, s melyeket mi tévedéseknek tartunk.”

Ausztriának a német egységből történő kiszorulása szintén hozzájárult Deák kiegyezési terveinek megvalósulásához. 1865-ben kiadta az ún. Húsvéti cikkét a Pesti Napló hasábjain, amelyben a magyar alkotmányosság helyzetét elemezte. Deák Ferenc a Pragmatica Sanctio rendelkezéseiből vezette le a közös védelem és az közös ügyek meghatározását, utalva az uralkodó ház közösségére.

Húsvéti cikk (részlet):

Egyik cél tehát a birodalom szilárd fennállása, melyet nem kívánunk semmi más tekinteteknek alárendelni. Másik cél pedig fentartása Magyarország alkotmányos fennállásának, jogainak, törvényeinek, melyeket a sanctio pragmatica is ünnepélyesen biztosít, s melyekből többet elvenni, mint a mit a birodalom szilárd fennállhatásának biztosítása mulhatatlanul megkíván, sem jogos nem volna, sem célszerű.

Párhuzamosan a magyar alkotmánnyal megfér a közös uralkodó alatt, a közös védelem mellett, a lajtántúli országok teljes alkotmányos szabadsága is. Nem állanak ezek ellentétben egymással; azt hisszük, hogy megállhatunk egymás mellett, a nélkül, hogy egymást absorbeálni akarnók. [...]

Valamint az 1861-diki országgyűlés, úgy mi is csak a sanctio pragmaticából indulhatunk ki. Meg van ott határozva az uralkodóház közössége, az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklás, s az ebből természetesen következő közös védelem. Megfelelt e feltételeknek Magyarország, teljesítette híven és szívesen közös védelmi kötelezettségét a legnehezebb időkben, s még akkor is készen nyilatkozott e kötelesség teljesítésére, midőn az országban magas fokra hágott az izgatottság, s a háború, mely ellen a közös védelem szükséges volt, sokak előtt nem vala népszerű.

Nem azért említjük ezeket, mintha dicsekedni akarnánk, mert hiszen csak kötelességét teljesítette a nemzet; a mit tett, önjaváért is tette, s éppen úgy védték Magyarországot a lajtántúli országok seregei hosszú évek során keresztül. Csak azért szólunk ezekről, hogy a történelemben is bebizonyítsuk, miszerint alkotmányos önállásunk mellett sem veszített miattunk és általunk a birodalom biztossága. Mi nem akarjuk ezen alkotmányos önállást feláldozni csupán azért, mert a lajtántúli népek új alkotmányának egyes pontjai másképp hangzanak; de készek leszünk mindenkor törvényszabta úton saját törvényeinket a birodalom. szilárd fennállhatásának biztosságával összhangzásba hozni, s a lajtántúli országok szabadságának és alkotmányos kifejlődésének útjában állani soha nem fogunk."

Ebben a cikkében kifejezésre jut a magyar alkotmányos önállóság megőrzése mellett az is, hogy a magyarok hajlandók a kiegyezésre. A magyarok nem akartak abszolutizmust, de Ausztriától sem kívántak elszakadni, hanem a Monarchia keretében akarták biztosítani az ország alkotmányos önállóságának visszaállítását.

Deák Ferenc húsvéti cikke; Forrás: mek.oszk.hu

A kiegyezéssel kapcsolatos részletes elképzeléseit Deák Ferenc az ún. „májusi levelek”-ben ismertette, amelyek a bécsi Debatte című lapban jelentek meg.

Az 1861. évi országgyűlésen elhangzott trónszédben a megegyezést az uralkodó a Februári Pátens és az 1848. évi törvények módosítása alapján képzelte el a Pragmatica Sanctio alapján. A trónszédet (leiratot) az országgyűlés nem fogadta el, amelyre küldött feliratot viszont az uralkodó utasította el. Deák Ferenc indítványozott egy haladóbb szellemű feliratot és létrehozták a 67 tagból álló bizottságot a közös ügyek rendszerének kidolgozására. A bizottság tagjai közül kiválasztott 15 fő végezte az operatív munkát Deák vezetésével. A javaslat szövegét még a porosz háború befejezése előtt véglegesítették és a bizottság elé terjesztették. Az elvesztett háborút követően Beust lett Ausztria külügyminisztere, aki elfogadta a dualisztikus kormányzás lehetőségét. Az uralkodó 1867 februárjában közzétette az új felelős magyar kormány kinevezéséről szóló okiratot. Ezt követően a kiegyezési törvényeket (1867:XII., XIV-XV., XVI. tc.) az országgyűlés május 29-án elfogadta, amelyeket az uralkodó ezt követően június 12-én szentesített, miután június 8-án megkoronázták.

Kossuth Lajos az 1867. május 22-én kelt Cassandra-levélben bírálta a kiegyezési törvényeket.

Cassandra-levél (részletek):

„Barátom! Engedd meg e megszólítást azon múlt emlékének nevében, amely a hosszú számkivetés keservei, a hazafibánat és családi bú súlya alatt előttem mindig szent maradt. Mi nemcsak elvrokonok, de barátok is valánk, a szó nemesebb értelmében férfikorunk szebb szakaszán keresztül, midőn még egy irányban haladtunk a hazafiúi kötelesség ösvényén [...]

Nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy azon nagy, azon példátlan befolyás, amelyet a nemzet határozataira gyakorolsz, azon álláspont követése amelyet 1861-ben választottál. S nem vélek hibázni, midőn állítom, hogy a roppant erkölcsi hatalomnak, amely kezeidben van, kulcsa abban fekszik, hogy a romlatlan nép ösztönszerűsége Téged, a nemzeti jogok békés úton visszaszerzésének terén vezérét, még mindig az 1861-iki jogalapon vél állani. Pedig már régen nem állsz ott. A jogvisszaszerzés álláspontjáról a jogfeladás sikamlós terére jutottál [...]

Mi marad még feladnivaló mindazon jogokból, amelyek az alkotmányos állami élet lényegét és biztosítékait képezik [...]

A magyar hadsereg az osztrák birodalmi hadsereg kiegészítő részévé dekrétáltatik [rendeltetik], s annak nemcsak szervezete s vezénylete, de még alkalmazása is a magyar miniszter felelősség alul elvonatik, és a magyar országgyűlésnek nem felelős birodalmi kormány rendelkezése alá bocsáttatik [...]

De én e tényben a nemzet halálát látom; s mert ezt látom, kötelességemnek tartom megtörni hallgatásomat; nem a végett, hogy vitatkozzam, hanem, hogy isten, s a haza s az utókor nevében esekedve felszólítsalak [...]

Ne vidd azon pontra a nemzetet, amelyről többé a jövőnek nem lehet mestere [...]

Ne vezesd hazánkat olyan áldozatokra, amelynek még a reménytől is megfosztják! Tudom, hogy a Cassandrák szerepe hálátlan szerep. De Te fontold meg, hogy Cassandrának igaza volt!"

A kiegyezéssel létrejött dualista Magyarország államszervezeti felépítését az 1867:XII. tc. foglalta össze.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Milyen külpolitikai változások vezettek a kiegyezési tárgyalások megkezdéséhez?
2. Deák Ferenc milyen lépésekkel segítette elő a kiegyezés létrejöttét?
3. Milyen törvényre alapozták a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság kapcsolatát?
4. Miért ellenezte Kossuth a kiegyezési törvény létrejöttét?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 253-259; 260-269. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

AJÁNLOTT IRODALOM

RUSZOLY József: Újabb magyar alkotmánytörténet 1848-1949. Budapest, Püski Kiadó, 2002.

SZABÓ István: Néhány gondolat a miniszterek jogi felelősségéről a Lajtán innen és túl. In: Balogh Judit et al.: 65. Studia in honorem István Stipta. Budapest, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 417-428. pp.

SZENTE Zoltán: Kormányzás a dualizmus korában. Budapest, Atlantisz, 2011. 209-309. pp.

ONLINE ELÉRHETŐ SZAKIRODALOM

VARGA Norbert: Adóhivatalok a dualista Magyarországon. Rubicon Online Plusz 2012/6.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/adohivatalok_a_dualista_magyarorszagon/